

De Britten eruit, de advocaten erin?

De gevolgen van de Brexit voor het vrij verkeer van Britse advocaten in de Europese Unie

Joris van de Riet*

De Brexit heeft grote gevolgen voor alle sectoren van de Britse economie, waaronder de advocatuur. Deze bijdrage bespreekt de vrijverkeersrechten die Britse advocaten op dit moment genieten in de Europese Unie, waardoor zij grotendeels gelijkgesteld worden met advocaten uit de gastlidstaat en daar bovendien gemakkelijker kunnen integreren. Vervolgens wordt onderzocht welke gevolgen de Brexit heeft voor de werking van deze rechten en of er mogelijkheden zijn om eventuele problemen te voorkomen.

1 Inleiding

Op welhaast miraculeuze wijze is dat wat lange tijd onmogelijk leek toch gebeurd: op 31 januari 2020 heeft het Verenigd Koninkrijk de Europese Unie verlaten, na een uittredingsproces dat meer dan drieënhalve jaar heeft geduurd. In die bewuste nacht veranderde er overigens verrassend weinig: het Verenigd Koninkrijk maakt nu geen onderdeel meer uit van de instellingen van de Unie, maar het overgrote deel van het Unierecht blijft onverkort van toepassing.¹ Het Verenigd Koninkrijk bevindt zich in 'limbo' waarin het *de jure* uit de EU is, maar er *de facto* nog in zit.² Dat de Brexit nu dan toch eindelijk een feit is, lost de onzekerheid niet op, maar verschuift deze hooguit: nu is de vraag immers wat er gaat gebeuren als de 'overgangperiode' eind december 2020 afloopt.³ Wat echter wel zeker is, is dat de Brexit een grote invloed gaat hebben op alle onderdelen van de Britse (en Europese) economie.⁴

De impact van de Brexit op de advocatuur is behoorlijk onderbelicht gebleven

Een sector van de Britse economie die op een bijzondere manier wordt geraakt is de advocatuur. Hoewel bij lange na niet zo sterk 'geëuropeaniseerd' als bijvoorbeeld de financiële sector, is ook op de juridische dienstverlening Europees recht van toepassing dat onvermijdelijk geraakt wordt door de Brexit.⁵ Waar de mogelijke gevolgen van de Brexit voor de financiële sector al vele malen zijn behandeld in de literatuur,⁶ is de impact van de Brexit op de advocatuur echter behoorlijk onderbelicht gebleven.⁷ De Britse juridische sector beslaat 20% van de totale omzet van juridische diensten in de EU, en de 'export' ervan uit het Verenigd Koninkrijk naar andere EU-lidstaten heeft een totale waarde van ruim € 2 miljard.⁸ Als de Brexit de toegang van de Britse advocatuur tot de Europese markt beperkt kan dat

* J.T.J. van de Riet LL.B. studeert Encyclopedie en Filosofie van het Recht en Public International Law aan de Universiteit Leiden en is student-assistent bij het Europa Instituut aldaar. Hij wil graag mr.dr. A. Cuyvers MJur en C.J. van Os LL.B. bedanken voor hun commentaar op eerdere versies van dit artikel. De tekst van deze bijdrage is afgerond op 15 juli 2020.

1 Ch. Schmidt, 'Eigenlijk is dit een nep-brexit', *Trouw* 31 januari 2020, p. 7.

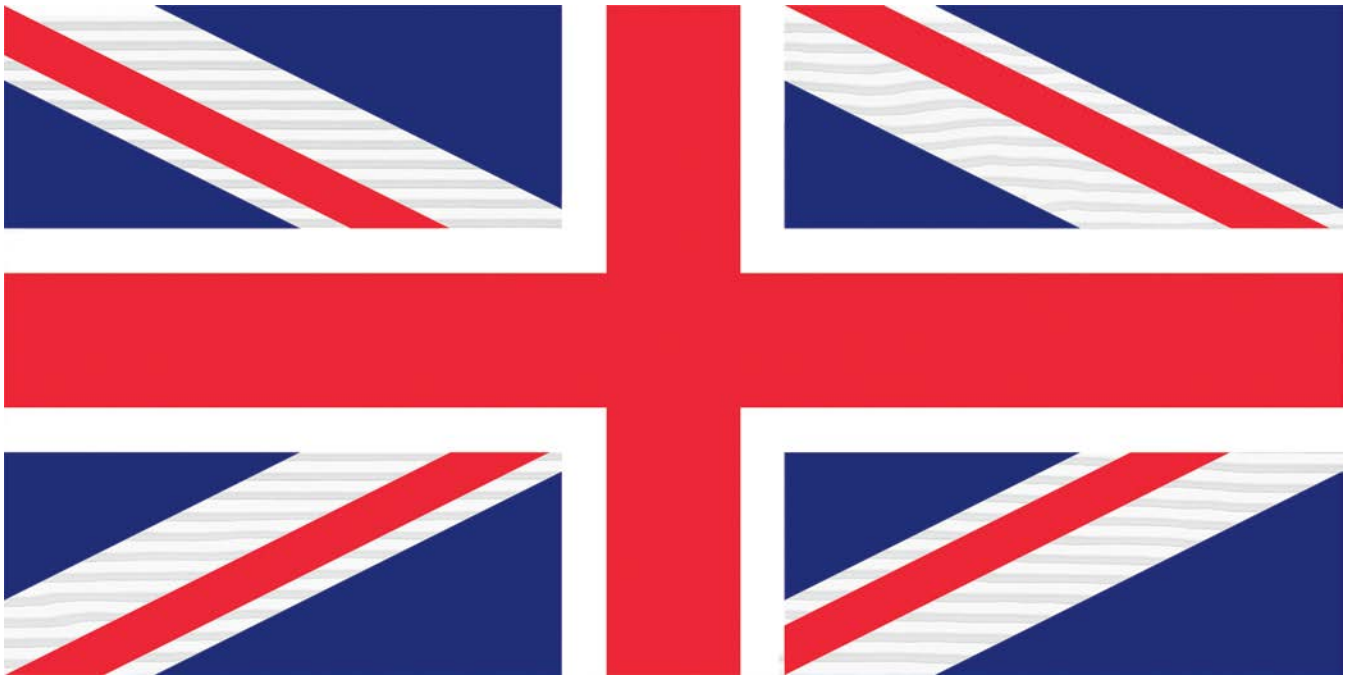
2 'Into the wide blue yonder', *The Economist* 1 februari 2020, p. 25-27; R.A. Wessel & J.E. Larik, 'Brexit means Brexit? De stand van zaken na de uittreding', *SEW* 2020, afl. 6, p. 258-264, hier p. 264.

3 R. Frau, *Das Brexit-Abkommen und Europarecht* (Schriften des FIREU, deel 9), Baden-Baden: Nomos 2020, p. 18-19.

4 Zie verder ook J. Matthes, 'Economic Implications of leaving the EU for the United Kingdom', in: F. Kainer & R. Repasi (red.), *Trade Relations after Brexit*, Baden-Baden/Oxford: Nomos/Hart 2019, p. 59-93.

5 H.J. Hellwig, 'The Effects of Brexit on the Law of Companies and Financial and Legal Services in Europe: A Summary Overview', *ECFR* (14) 2017, afl. 2, p. 252-267, hier p. 260.

6 Een greep: M. Lehmann & D.A. Zetsche, 'Brexit and the Consequences for Commercial and Financial Relations between the EU and the UK', *EBL Rev.* 2016, p. 999-1027; M. Lehmann & D.A. Zetsche, 'How Does It Feel to Be a Third Country? The Consequences of Brexit for Financial Market Law', in: O.E. Fitzgerald & E. Lein (red.), *Complexity's Embrace. The International Law Implications of Brexit*, Londen:

Afbeelding: Manon Heinsman | © Ars Aequi

CIGI 2018, p. 105-126; N. Moloney, 'Brexit and financial services: (Yet) another re-ordering of institutional governance for the EU financial system?', *CML Rev.* (55) 2018, afl. 2/3, p. 175-201; W.G. Ringe, 'Brexit and Financial Regulation', in: Kainer & Repasi 2019, p. 247-291; J. Herbst & S. Lovegrove (red.), *Brexit and Financial Regulation*, Oxford: Oxford University Press 2020.

7 Een vroege uitzondering vormt Hellwig 2017.

8 Hellwig 2017, p. 261.

9 F. Gibb, 'Top judge says Brexit will bolster legal profession', *The Times* 5 juli 2017, p. 21 (citerend Lord Neuberger of Abbotsbury, oud-president van het Supreme Court of the United Kingdom); D. Segal, 'Law Firms Flourish, Fueled by Britain's Ultimate Divorce', *The New York Times* 1 april 2019, p. B1. Zie voor enige data ook J. Morris & J. Leason, *Catalyst or Catastrophe? How Brexit will impact law firms*, Londen: Thomson Reuters 2018, p. 6 (online publiek).

10 Richtlijn 77/249/EEG van de Raad van 22 maart 1977 tot vergemakkelijking van de daadwerkelijke uitoefening door advocaten van het vrij verrichten van diensten (*PbEG* 1977, L 78/17).

11 Richtlijn 98/5/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 febru-

rus grote economische gevolgen hebben. Overigens levert de Brexit dusdanig veel juridische problemen op dat veel juristen van mening zijn dat de Brexit de Britse advocatuur juist ten goede zal komen.⁹

De exacte gevolgen van de Brexit voor de advocatuur en andere vormen van juridische dienstverlening zijn vanzelfsprekend lastig te voorspellen. In dit artikel richt ik mij op een specifiek onderdeel van het Europese recht, namelijk het vrij verkeer van Britse advocaten binnen de EU. Daarbij zoek ik uit welke vrijverkeersrechten Britse advocaten nog genieten onder primair en secundair recht nadat het Verenigd Koninkrijk de EU heeft verlaten. Ik zal mij beperken tot de gevolgen van de Brexit voor de vrijverkeersrechten van Britse advocaten binnen de EU. De gevolgen van de Brexit voor de vrijverkeersrechten van advocaten uit andere Europese lidstaten in het Verenigd Koninkrijk laten zich nog moeilijker voorspellen, daar deze afhankelijk zijn van Britse wetgeving waarvan het waarschijnlijk is dat deze na de Brexit gewijzigd zal worden; ik zal deze dan ook buiten beschouwing laten.

De vraag naar de gevolgen van de Brexit voor het vrij verkeer van Britse advocaten vereist het beantwoorden van twee samenhangende vragen. Ten eerste: wat is de huidige stand van het Europese recht inzake het vrij verkeer van advocaten? En ten tweede: wat zijn de (juridische) gevolgen van de Brexit? Bij die tweede vraag zal ik mij uiteraard beperken tot de aspecten daarvan die relevant zijn voor het vrij verkeer van advocaten.

Een punt van terminologie: waar in dit artikel gesproken wordt van een advocaat uit een bepaald land wordt daarmee een advocaat bedoeld die in dat land is toegelaten tot de balie en de aldaar gebruikte titel voor advocaten mag voeren. Een 'Britse advocaat' is dus een advocaat die de titel *barrister* of *solicitor* mag voeren, ongeacht of hij daarnaast ook de Britse nationaliteit heeft.

Hierna zal ik eerst ingaan op het geldende recht inzake het vrij verkeer van advocaten binnen de EU (paragraaf 2), gevolgd door een uiteenzetting van het juridische proces achter de Brexit (paragraaf 3). Vervolgens zal worden onderzocht wat de

gevolgen zijn van het wegvallen van het Europese recht voor de advocatuur in het Verenigd Koninkrijk (paragraaf 4). Tot slot zullen de conclusies van dit onderzoek worden uiteengezet (paragraaf 5).

2 De advocatuur in het Europese recht

2.1 Inleiding

Er zijn verschillende Europese richtlijnen die van belang zijn voor de grensoverschrijdende uitoefening van het beroep van advocaat in de EU. Daartoe behoren allereerst twee richtlijnen, 77/249/EEG¹⁰ en 98/5/EG,¹¹ die betrekking hebben op de wijze waarop advocaten in een ander land dan dat waar zij hun titel hebben gekregen hun beroep mogen uitoefenen. Daarnaast is er nog een richtlijn, 2005/36/EG,¹² die over de erkenning van diploma's en daarmee ook van advocatentitels gaat.

Tezamen bieden deze drie richtlijnen het kader voor de drie stadia van 'integratie' van een advocaat in een andere lidstaat: dienstverlening over de grens, vestiging in de lidstaat en het geheel opgaan in de advocatuur van die lidstaat.¹³ De vrijheid van *dienstverlening*, geregeld in artikel 56 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (hierna: VWEU), betreft de situatie waarin een dienstverrichter die in de ene lidstaat is gevestigd zich naar een andere lidstaat begeeft om aldaar een dienst te verrichten; hij blijft echter gevestigd in de lidstaat van herkomst, waar hij doorgaans het merendeel van zijn activiteiten uitoefent.¹⁴ In het geval van *vestiging* in een lidstaat – geregeld in artikel 49 VWEU – gaat de dienstverrichter min of meer permanent de grens over om in een andere lidstaat dan die waar hij vandaan komt diensten te verrichten – het Hof van Justitie spreekt van een situatie waarin 'een gemeenschapsonderdaan duurzaam kan deelnemen aan het economisch leven van een andere lidstaat dan zijn staat van herkomst'.¹⁵ In het geval van volledige *integratie* in de beroepsgroep van een andere lidstaat, ten slotte, gaat de diplomaplichtige dienstverrichter naar een andere lidstaat met het doel geheel op te gaan in de beroepsgroep aldaar – hij wordt als het ware een dienstverrichter uit het gastland, in plaats van een grensoverschrijdende dienstverrichter.

In deze paragraaf zal worden ingegaan op de genoemde drie richtlijnen en hun betekenis voor de advocatuur.¹⁶

2.2 Dienstverlening door advocaten:

Richtlijn 77/249/EEG¹⁷

Richtlijn 77/249/EEG¹⁸ is de oudste van de richtlijnen inzake de advocatuur. Belangrijk is om op te merken wat de richtlijn precies verstaat onder een 'advocaat': 'een ieder die gerechtigd is zijn beroeps werkzaamheden uit te oefenen onder een der volgende benamingen', gevolgd door een lijst van advocatentitels die in de EU gebruikt worden.¹⁹ Deze definitie bevat dus geen expliciet nationaliteitsvereiste. De considerans van de richtlijn plaatst deze bepalingen echter sterk in de context van het vrij verkeer van diensten van artikel 56 VWEU,²⁰ waarin enkel Unieburgers het recht op vrij verkeer van diensten wordt toegekend. Daaruit zou men kunnen afleiden dat de vrijheid van dienstverlening van Richtlijn 77/249/EEG enkel geldt voor Unieburgers die hun titel in een lidstaat hebben behaald en niet, zoals een letterlijke lezing van de tekst suggereert, voor alle personen die in een lidstaat advocaat zijn.²¹

Iemand die kwalificeert als 'advocaat' onder Richtlijn 77/249/EEG moet door elke lidstaat worden erkend als advocaat en mag in een andere lidstaat alle werkzaamheden uitoefenen die advocaten uit het gastland mogen uitoefenen

Iemand die kwalificeert als 'advocaat' onder de richtlijn moet door elke lidstaat worden erkend als advocaat²² en mag in een andere lidstaat alle werkzaamheden uitoefenen die advocaten uit het gastland mogen uitoefenen,²³ behoudens enkele notariële werkzaamheden die de lidstaten kunnen voorbehouden aan 'eigen' advocaten.²⁴ De advocaat die aldus zijn werkzaamheden 'over de grens' verricht moet dat wel onder de beroepstitel van zijn thuisland doen:²⁵ een Italiaanse *avvocato* mag zijn werkzaamheden dus in Duitsland verrichten, maar mag zich daarbij niet aanduiden als *Rechtsanwalt*.

ari 1998 ter vergemakkelijking van de permanente uitoefening van het beroep van advocaat in een andere lidstaat dan die waar de beroepskwalificatie is verworven (*PbEG* 1998, L 77/36).

- 12 Richtlijn 2005/36/EG van het Europees Parlement en de Raad van 7 september 2005 betreffende de erkenning van beroepskwalificaties (*PbEU* 2005, L 255/22).
- 13 S.J.F.J. Claessens, *Free movement of lawyers in the European Union* (diss. Maastricht), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 62. Vgl. HvJ EG 7 november 2000, C-168/98, ECLI: EU:C:2000:598, *Jur.* 2000, p. I-9131; *CML Rev.* 2002, p. 129, m.nt. P. Cabral (*Luxemburg / Europees Parlement en Raad*), § 25-28, waarover ook Claessens 2008, p. 58-59.
- 14 Dit is Mode 3 van dienstverlening over de grens onder het General Agreement on Trade in Services (GATS): zie art. I(2)(c) GATS en L.S. Terry, 'GATS' Applicability to Transnational Lawyering and its Potential Impact on U.S. State Regulation of Lawyers', *Vand. J. Transnat'l. L.* (34) 2001, afl. 4, p. 989-1096, hier p. 1007-1008.
- 15 HvJ EG 30 november 1995, C-55/94, ECLI:EU:C:1995:411, *Jur.* 1995, p. I-4165; *CML Rev.* 1996, p. 1073, m.nt. J. Lonbay (*Gebhard*), § 25. Vestiging is Mode 4 onder GATS; zie art. I(2)(d) GATS. Vgl. tevens Terry 2001, p. 1007-1008 en A.F. Lowenfeld, *International Economic Law*, Oxford: Oxford University Press 2002, p. 116.
- 16 Zie voor de historische ontwikkeling van het recht m.n. Claessens 2008, p. 14-24. Zie verder ook H.E.G.S. Schneider, 'The Free Movement of Lawyers in Europe and its Consequences for the Legal Profession and the Legal Education in the Member States', in: M.G. Faure, J.M. Smits & H.E.G.S. Schneider (red.), *Towards a European Ius Commune in Legal Education and Research. Proceedings of the conference held at the occasion of the 20th anniversary of the Maastricht Faculty of Law (Ius Commune Europaeum, deel 40)*, Antwerpen/Groningen: Intersentia 2002, p. 15-38, hier p. 17-25.
- 17 Par. 2.2 en 2.3 zijn gedeeltelijk gebaseerd op J.T.J. van de Riet, 'Het einde van 'Law's Empire'? De gevolgen van Brexit voor Britse en Europese advocaten', in: N. du Bois e.a. (red.), *Juridische Dienstverlening in de 21e eeuw*, Den Haag: Sdu 2018, p. 41-55, par. 3.2.2. en 3.2.3.
- 18 Laatstelijk gewijzigd bij de toetreding van Kroatië door Richtlijn 2013/25/EU van de Raad van 13 mei 2013 tot aanpassing van een aantal richtlijnen op het gebied van het recht van vestiging en het vrij verrichten van diensten, in verband met de toetreding van de Republiek Kroatië (*PbEU* 2013, L 158/368).
- 19 Art. 1(2) Richtlijn 77/249/EEG.
- 20 Considerans, 1e al., Richtlijn 77/249/

EEG (verwijzend naar art. 57 en 66 EEG).

21 S.J.F.J. Claessens, e-mail aan auteur d.d. 19 augustus 2019; S.C.G. Van den Bogaert, A. Cuyvers & I. Antoniaki, 'Free Movement of Services, Establishment and Capital', in: P.J. Kuijper e.a. (red.), *The Law of the European Union*, Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer 2018, p. 539-586. p. 546 en p. 554; vgl. Claessens 2008, p. 74.

22 Art. 2 Richtlijn 77/249/EEG.

23 Art. 1(1), 1e al. Richtlijn 77/249/EEG.

24 Art. 1(1), 2e al. Richtlijn 77/249/EEG.

25 Art. 3 Richtlijn 77/249/EEG.

26 Art. 4(1) Richtlijn 77/249/EEG.

Vgl. hierover reeds eerder HvJ EG 3 december 1974, 33/74, ECLI:EU:C:1974:131, *Jur.* 1974, p. 1299 (*Van Binsbergen / Bedrijfsvereniging voor de Metaalnijverheid*), § 12.

27 Art. 4(2) Richtlijn 77/249/EEG.

28 Art. 5, 2e al. Richtlijn 77/249/EEG.

29 HvJ EG 25 februari 1988, 427/85, ECLI:EU:C:1988:98, *Jur.* 1988, p. 1123 (*Commissie / Duitsland*), § 23; Claessens 2008, p. 28-29; Schneider 2002, p. 26.

30 Art. 2, 1e al. Richtlijn 98/5/EG; vgl. art. 1(4). Vgl. over het onderscheid tussen vestiging en dienstverlening HvJ EG 30 november 1995, C-55/94, *Jur.* 1995, p. I-4165 (*Gebhard*), § 27 en F. Amtenbrink & H.H.B. Vedder, *Recht van de Europese Unie*, Den Haag: Boom juridisch 2017, nr. VII-99.

31 Art. 1(2)(a) Richtlijn 98/5/EG.

32 Art. 5(1) Richtlijn 98/5/EG.

33 Art. 3(1) Richtlijn 98/5/EG.

34 Art. 4(1) Richtlijn 98/5/EG.

35 Art. 5(3), 1e al. Richtlijn 98/5/EG.

36 Met het expliciet noemen van dit vereiste implementeert Richtlijn 98/5/EG in zekere zin dus de rechtspraak van het Hof over art. 5 Richtlijn 77/249/EEG; zie HvJ EG 25 februari 1988, 427/85, *Jur.* 1988, p. 1123 (*Commissie / Duitsland*), § 23. Vgl. ook P. Cabral, 'Case C-168/98, *Grand-Duchy of Luxembourg v. European Parliament and Council of the European Union*, Judgment of 7 November 2000, [2000] ECR I-9131', *CML Rev.* (39) 2002, afl. 1, p. 129-150, hier p. 140-141.

37 Een greep: Nederland (art. 16j Adv.w.); Engeland en Wales (r. 11(2) SI 2000/1119); België (art. 477sexies § 1 Ger. W.); Oostenrijk (§ 14 EuRAG); Griekenland (art. 7 lid 3 Presidentieel Decreet nr. 152 van 23 mei 2000); Denemarken (§ 4 lid 3 *Bekendtgørelse om EU-advokaters etablering her i landet m.v.*). Zie i.h.a. Claessens 2008, p. 149-234.

38 Claessens 2008, p. 194-195.

39 § 2 Abs. 1 EuRAG jo. § 3 Abs. 2 BRAO; zie voorts Claessens 2008, p. 216-218.

40 De Nederlandse tekst van de richtlijn spreekt van 'hogere gerechten', maar zie ov. 11 Richtlijn 98/5/EG;

Onder de werkzaamheden die advocaten uit een andere lidstaat mogen verrichten valt ook het in rechte vertegenwoordigen van cliënten. Daarbij is de 'grensoverschrijdende' advocaat niet verplicht in het gastland woonachtig te zijn of om lid te worden van de plaatselijke beroepsorganisatie,²⁶ maar dient zich wel te houden aan de plaatselijke beroepsregels.²⁷ Als de advocaat ook cliënten in rechte wil vertegenwoordigen kan de gastlidstaat hem verplichten samen te werken met een advocaat uit die lidstaat;²⁸ dit vereiste mag echter niet worden uitgebreid naar situaties waarin bijstand door een advocaat niet verplicht is.²⁹

In tegenstelling tot in Richtlijn 77/249/EEG wordt het vereiste dat een advocaat tevens Unieburger is in Richtlijn 98/5/EG expliciet vermeld

2.3 Vestiging van advocaten: Richtlijn 98/5/EG

Waar Richtlijn 77/249/EEG de vrije dienstverlening door advocaten betreft – waarbij de advocaat in kwestie dus gevestigd blijft in de staat waar hij zijn titel heeft behaald – wordt de vrije vestiging geregeld door Richtlijn 98/5/EG, die spreekt van het 'permanent uitoefenen' van het beroep van advocaat.³⁰ Onder 'advocaat' verstaat de richtlijn 'de onderdaan van een lidstaat die gerechtigd is zijn beroepswerkzaamheden onder een der volgende beroepstitels uit te oefenen', gevolgd door een lijst van advocatentitels die in de EU gebruikt worden.³¹ In tegenstelling tot in Richtlijn 77/249/EEG wordt het vereiste dat een advocaat tevens Unieburger is hier dus expliciet vermeld.

Advocaten die zich in een andere lidstaat vestigen mogen daar vrijwel alle werkzaamheden uitoefenen die advocaten uit het gastland mogen uitoefenen,³² mits ze zich inschrijven bij de plaatselijke bevoegde autoriteit³³ en hun eigen beroepstitel blijven gebruiken.³⁴ Wel mogen de lidstaten het recht van 'grensoverschrijdende' advocaten om in rechte op te treden beperken door te bepalen dat zij moeten samenwerken met een advocaat uit het gastland,³⁵ maar enkel voor zover bijstand door een advocaat in die procedure

verplicht is.³⁶ Veruit de meeste lidstaten hebben van deze beperkingsmogelijkheid gebruikgemaakt;³⁷ alleen in Frankrijk³⁸ en Duitsland³⁹ mogen advocaten uit andere EU-lidstaten geheel zelfstandig in rechte optreden. De lidstaten mogen het recht om op te treden voor de hoogste rechtscolleges⁴⁰ overigens voorbehouden aan advocaten uit de gastlidstaat als daar gespecialiseerde advocaten werkzaam zijn;⁴¹ dit is bijvoorbeeld het geval bij het Duitse Bundesgerichtshof.⁴²

Belangrijk is tot slot nog artikel 10 van de richtlijn, dat de mogelijkheid biedt de hierna te behandelen bepalingen inzake de erkenning van diploma's gedeeltelijk te omzeilen: een advocaat die ten minste drie jaar in het recht van zijn lidstaat van ontvangst heeft gewerkt, hoeft geen aanpassingsstage te doorlopen om de daar toepasselijke titel van advocaat te verkrijgen.⁴³ Voorts kan een advocaat die minder dan drie jaar in de lidstaat van ontvangst heeft gewerkt om erkenning van zijn titel verzoeken en geldt ook een lichtere procedure voor een advocaat die drie jaar in een lidstaat heeft gewerkt maar zich niet al die tijd met het recht van die lidstaat heeft beziggehouden.⁴⁴

2.4 Erkenning van beroepskwalificaties: Richtlijn 2005/36/EG

De laatste richtlijn die ik zal behandelen betreft de wederzijdse erkenning van diploma's binnen de Europese Unie. De huidige Richtlijn 2005/36/EG, waarin erkenning van diploma's is geregeld, bouwt voort op een reeks aan eerdere richtlijnen, met name Richtlijn 89/48/EEG. In Richtlijn 2005/36/EG zijn de verschillende beroepskwalificaties gesystematiseerd en ingedeeld in een aantal categorieën op basis van het vereiste opleidingsniveau,⁴⁵ maar wat betreft de advocatuur verschillen de richtlijnen weinig van elkaar.⁴⁶

Richtlijn 2005/36/EG staat een persoon die in een lidstaat door een beroepskwalificatie toegang heeft tot een gereguleerd beroep – bijvoorbeeld dat van advocaat – toe ook toegang te krijgen tot datzelfde beroep in een andere lidstaat.⁴⁷ De lidstaat van ontvangst kan verlangen dat de dienstverlener een aanpassingsstage verricht indien er 'wezenlijke verschillen' bestaan tussen de beroepsopleidingen in de betrokken lidstaten,⁴⁸ hoewel een advocaat die reeds een tijd in de lidstaat van ontvangst werkzaam is geweest deze

aanpassingsstage, zoals hierboven opgemerkt, geheel of gedeeltelijk kan vermijden.⁴⁹

Opmerkelijk is dat de regeling om te integreren in de advocatuur van een lidstaat die Richtlijn 2005/36/EG biedt kennelijk een grotere populariteit geniet dan die van Richtlijn 98/5/EG: veel lidstaten stellen extra eisen aan advocaten die, na drie jaar praktijkervaring te hebben opgedaan, willen integreren in de advocatuur van de ontvangende lidstaat, terwijl de mogelijkheid om direct te integreren onder Richtlijn 2005/36/EG een grote voorkeur geniet vergeleken bij de termijn van drie jaar die Richtlijn 98/5/EG stelt.⁵⁰

Opmerkelijk is dat de regeling om te integreren in de advocatuur van een lidstaat die Richtlijn 2005/36/EG biedt kennelijk een grotere populariteit geniet dan die van Richtlijn 98/5/EG

3 De Brexit

3.1 Inleiding

Hierboven is het juridische kader van het vrij verkeer van advocaten binnen de EU uiteengezet. In deze paragraaf zal ik ingaan op enige relevante aspecten van het Brexitproces teneinde in de volgende paragraaf te kunnen analyseren welke gevolgen de Brexit meebrengt voor het vrij verkeer van advocaten. Om de relevante aspecten van het terugtrekkingsproces goed te begrijpen is het nodig eerst een en ander uiteen te zetten over de totstandkoming daarvan (paragraaf 3.2); vervolgens zal ik ingaan op de 'toekomstige relatie' tussen het Verenigd Koninkrijk en de EU (paragraaf 3.3).

3.2 'Only a considerable upside': een terugblik op het Brexitproces⁵¹

Ingevolge artikel 50(2) VEU dient een lidstaat die zich uit de Unie wil terugtrekken daarvan mededeling te doen aan de Europese Raad, die vervolgens 'richtsnoeren' vaststelt voor onderhandelingen over een 'terugtrekkingsakkoord' waarin wordt geregeld hoe de lidstaat in kwestie

de Unie zal verlaten. Is er geen akkoord, dan 'valt' de lidstaat ingevolge artikel 50(3) VEU twee jaar na de kennisgeving uit de EU (een 'no-deal Brexit') en houdt al het Europees recht op van toepassing te zijn op de terugtrekkende lidstaat.⁵² De Europese Raad kan de termijn verlengen, hetgeen in de loop van het Brexitproces ook driemaal is gebeurd, waardoor de uiteindelijke uittredingsdatum 31 januari 2020 werd.⁵³ In december 2018 oordeelde het Hof van Justitie in het *Wightman*-arrest dat de artikel 50-kennisgeving eenzijdig door de lidstaat kan worden ingetrokken.⁵⁴

In november 2018 wist toenmalig premier Theresa May een akkoord met de EU te bereiken,⁵⁵ dat vervolgens echter tot drie keer toe door het parlement werd afgewezen.⁵⁶ Na het premierschap van May te hebben overgenomen deed Brexit-hardliner Boris Johnson een poging tot een nieuw akkoord te komen, iets waar hij, tegen alle verwachtingen in, in slaagde: in oktober 2019 werd overeenstemming bereikt over een nieuw akkoord,⁵⁷ dat enkele dagen later echter al werd afgewezen door het parlement.⁵⁸ Nieuwe verkiezingen in december leidden tot een klinkende overwinning voor de Conservatieve Partij, die Johnson in staat stelde 'zijn' nieuwe akkoord door het parlement te loodsen.⁵⁹ Daarmee was het risico op een no-deal Brexit afgewend, maar begon een nieuwe klok te lopen: het akkoord bevat een 'overgangperiode' die tot en met 31 december 2020 duurt (en tot 1 juli 2020 eenmaal kon worden verlengd, hetgeen echter niet is gebeurd),⁶⁰ waarin het Verenigd Koninkrijk weliswaar geen lid meer is van de EU en er geen Britse vertegenwoordigers meer aanwezig zijn in de instellingen van de Unie,⁶¹ maar waarin grote delen van het materiële Unierecht onverkort van toepassing blijven.⁶²

3.3 Eén akkoord is geen akkoord: de toekomstige relatie

In de elf maanden tussen het moment waarop het Verenigd Koninkrijk de EU heeft verlaten en het aflopen van de overgangperiode moet een compleet handelsakkoord onderhandeld worden waarin de toekomstige relatie tussen het Verenigd Koninkrijk en de EU wordt geregeld⁶³ – een tamelijk ambitieuze onderneming, daar vrijhandelsakkoorden van deze

vgl. de Engelse tekst: 'supreme courts'; Duits: 'höchste Gerichten'; Frans: 'cours suprêmes'.

41 Art. 5(3), 2e al. Richtlijn 98/5/EG.

42 § 6 Abs. 1 EuRAG jo. § 164 BRAO; Claessens 2008, p. 218.

43 Art. 10(1) Richtlijn 98/5/EG, onder verwijzing naar art. 4(1)(b) Richtlijn 89/48/EEG (nu art. 14(1) Richtlijn 2005/36/EG).

44 Art. 10(2) en (3) Richtlijn 98/5/EG, waarover ook Claessens 2008, p. 53, die opmerkt dat art. 10(3) een verwijzing is naar HvJ EG 7 mei 1991, C-340/89, ECLI:EU:C:1991:193, *Jur.* 1991, p. I-2357; *CML Rev.* 1992, p. 625, m.nt. T. Stein (*Vlassopoulou*). Zie verder ook J. Lonbay, 'Assessing the European Market for Legal Services: Developments in the Free Movement of Lawyers in the European Union', *Fordham Int'l. L. J.* (33) 2010, afl. 6, p. 1629-1669, hier p. 1644-1645.

45 Art. 11 Richtlijn 2005/36/EG.

46 Claessens 2008, p. 38, instemmend aangehaald door G. Muller, 'Free Movement of Lawyers Within the EU Internal Market: Achievements and Remaining Challenges', *EBL Rev.* 2015, afl. 3, p. 355-390, hier p. 381.

47 Art. 13(1) Richtlijn 2005/36/EG; vgl. 3(a) Richtlijn 89/48/EEG.

48 Art. 14(1)(b) Richtlijn 2005/36/EG; vgl. art. 4(1)(b) Richtlijn 89/48/EEG.

49 Op grond van art. 10(1) en (3) Richtlijn 98/5/EG. Zie over de reikwijdte van deze aanpassingsvereisten verder ook Claessens 2008, p. 33-34.

50 Muller 2008, p. 380.

51 Toenmalig minister van Brexitzaken David Davis, geciteerd in G. Parker & K. Allen, 'Brexit has only "considerable upside" claims Davis', *Financial Times* 11 oktober 2016, p. 2 ('there will be no downside to Brexit, only a considerable upside'). Over de totstandkoming van het terugtrekkingsakkoord zie men m.n. ook P.M. Dougan, 'So long, farewell, auf wiedersehen, goodbye: The UK's withdrawal package', *CML Rev.* (57) 2020, afl. 3, p. 631-703, hier p. 632-650.

52 Zie over art. 50 VEU ook P. Eeckhout & E. Frantziou, 'Brexit and Article 50 TEU: A constitutionalist reading', *CML Rev.* (54) 2017, afl. 3, p. 695-733.

53 'Of deadlines and cliff edges', *The Economist* 2 november 2019, p. 32.

54 HvJ EU (plenair) 10 december 2018, C-621/18, ECLI:EU:C:2018:999, AA20190499, m.nt. P.J. Slot; *CML Rev.* 2019, p. 1303, m.nt. A. Cuyvers (*Wightman e.a.*), § 65 e.v.. Zie verder bijv. ook H.C.F.J.A. de Waele, 'Herroepbaarheid van de Brexit-notificatie. The Good, the Bad, and the Ugly', *NJB* 2019/313, afl. 6, p. 392-396.

55 Akkoord inzake de terugtrekking van het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland uit de Europese Unie en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (*PbEU* 2019, C 66 I/1).

56 Dougan 2020, p. 643-644.

57 Akkoord inzake de terugtrekking van het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland uit

de Europese Unie en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (*PbEU* 2019, C 384 I/1) (hierna: TA).

58 Dougan 2020, p. 644-645.

59 T. de Wit, 'Johnson loodst zijn deal als een koning door het parlement', *Trouw* 21 december 2019, p. 14.

60 Art. 132(1) TA; 'Brexit-overleg in Brussel voortijdig afgebroken', *Trouw* 3 juli 2020, p. 6. Zie ook Dougan 2020, p. 658 en Wessel & Larik 2020, p. 260.

61 Art. 128(1) jo. art. 7(1) TA.

62 Art. 126 en 127(1) TA. Zie verder ook Dougan 2020, p. 658-661.

63 G. Parker & J. Brunnsden, 'UK lays down red line for Brexit trade talks', *Financial Times* 25 februari 2020, p. 2. Zie verder ook Dougan 2020, p. 661.

64 F. Kainer & R. Repasi, 'Trade Relations after Brexit: An Introduction', in: Kainer & Repasi 2019, p. 6-14, hier p. 8-9.

65 S.C.G. Van den Bogaert & A. Cuyvers, 'Brexit: over & out?', *NJB* 2016/1824, afl. 36, p. 2666-2677, hier p. 2672. Vgl. echter wel Ch.W. Herrmann, 'Brexit, WTO and EU Trade Policy', in: Kainer & Repasi 2019, p. 97-115, hier p. 110. Zie voorts ook J. Brauneck, 'Assoziatie- of Freihandelsabkommen: Die Neue Partnerschaft der EU mit dem Vereinigten Königreich', *EuZW* (31) 2020, afl. 9, p. 364-371.

66 Politieke verklaring waarin het kader wordt geschetst voor de toekomstige betrekkingen tussen de Europese Unie en het Verenigd Koninkrijk (*PbEU* 2020, C 34/1).

67 Vgl. verder ook R. Repasi, 'Free Trade Agreements as a Means to Maintain and to Establish Integrated Markets', in: Kainer & Repasi 2019, p. 117-147, m.n. p. 132-136.

68 Vrij naar P.M. Dougan, 'An airbag for the crash test dummies? EU-UK negotiations for a post-withdrawal "status quo" transitional regime under Article 50 TEU', *CML Rev.* (55) 2018, afl. 2/3, p. 57-99.

69 J.H. Vela, 'EU trade chief: "Australia-style" Brexit agreement means no deal', *POLITICO Europe* 5 februari 2020, www.politico.eu/article/phil-hogan-eu-trade-chief-australia-style-brexit-agreement-means-no-deal; Dougan 2020, p. 700.

70 Politieke verklaring, nr. 27-28.

71 Brede Economische en Handelsovereenkomst (CETA) tussen Canada, enerzijds, en de Europese Unie en haar lidstaten, anderzijds (*PbEU* 2017, L 11/23).

72 Zie verder ook F. Kainer, 'Market Access and Standards in the Future Relation between the EU and the UK', in: Kainer & Repasi 2019, p. 149-177, hier p. 162-164.

73 Art. 10.8(1) jo. Bijlage 10-E, punt 9(a) en art. 10.8(2) jo. Bijlage 10-E, punt 10(a) CETA.

74 Art. 10.8(1)(a) en 10.8(2)(a) CETA.

75 Art. 10.8(2)(b) CETA.

76 Zie de lijst van voorbehouden in Bijlage II bij CETA. Zie verder ook Hellwig 2017, p. 261-262.

77 'UK lawyers rush to practise in Ireland', *The Times* 9 augustus 2016, p. 2.

omvang doorgaans aanzienlijk meer tijd vereisen.⁶⁴ Men lette erop dat het hier een *tweede* akkoord betreft, dat losstaat van het originele terugtrekkingsakkoord en bovendien een andere rechtsbasis heeft (art. 217 en 218 VWEU in plaats van art. 50 VEU) en daarom een aanzienlijk uitgebreidere ratificatieprocedure moet ondergaan.⁶⁵ De basis voor de onderhandelingen over het akkoord inzake de toekomstige relatie wordt gevormd door de 'politieke verklaring'⁶⁶ die aan het terugtrekkingsakkoord is gehecht, waarin staat beschreven waar de beide partijen naar streven in hun toekomstige relatie.⁶⁷ Wordt er geen tweede akkoord gesloten, dan 'crasht' het Verenigd Koninkrijk op 31 december alsnog uit de EU, maar dan met een soort 'airbag' in de vorm van het terugtrekkingsakkoord, dat een aantal zaken opvangt.⁶⁸ Of, zoals de Britse regering het noemt, een 'Australische deal' – een indrukwekkend staaltje *framing*, daar de EU en Australië helemaal geen 'deal' hebben.⁶⁹

Over de exacte inhoud van een mogelijk toekomstig akkoord tussen de EU en het Verenigd Koninkrijk kan men in de eerste instantie weinig zeggen. Op het gebied van diensten – waaronder dus ook die van advocaten – spreekt de politieke verklaring van liberalisering die verder gaat dan de verplichtingen binnen de WTO en die voortbouwt op eerdere vrijhandelsverdragen en van 'een ruime sectorale dekking die [...] bepaalt dat er [...] nagenoeg geen discriminatie toegelaten is'.⁷⁰

Een indruk van hoe een dergelijke liberalisering eruit zou kunnen zien geeft CETA,⁷¹ het vrijhandelsakkoord tussen de EU en Canada uit 2017.⁷² Dat akkoord maakt het mogelijk dat Canadese advocaten in de EU werkzaam zijn,⁷³ maar onderwerpt die mogelijkheid aan een reeks van voorwaarden: zo mag de dienst niet meer dan twaalf maanden worden uitgeoefend⁷⁴ en moeten onafhankelijke dienstverleners hun beroep al minstens zes jaar in de staat van herkomst hebben uitgeoefend.⁷⁵ Voorts kunnen de lidstaten voorwaarden stellen aan de beroepsuitoefening, hetgeen dan ook rijkelijk is gedaan: zo sluiten veel lidstaten de mogelijkheid uit dat Canadese advocaten voor de plaatselijke gerechtelijke instanties optreden en worden vrijwel overal eisen gesteld aan de rechtsvorm waaronder een advocaat mag werken.⁷⁶

4 Gevolgen van de Brexit voor de advocatuur

4.1 Inleiding

In deze paragraaf zal ik onderzoeken wat voor gevolgen de Brexit heeft en kan hebben voor de vrijverkeersrechten die Britse advocaten op het moment genieten. Daartoe zal ik de verschillende wijzen waarop een Britse advocaat in de EU kan opereren bekijken in het licht van de verschillende mogelijke modaliteiten van de Brexit. Inmiddels heeft de Brexit plaatsgevonden en daarmee zijn de opties van een no-deal Brexit en een intrekking van de artikel 50-notificatie uitgesloten. De vraag die nu voorligt is of het Verenigd Koninkrijk aan het einde van de overgangperiode de EU verlaat met een nieuw akkoord of dat er louter een 'airbag' is. Ik zal achtereenvolgens ingaan op dienstverlening door advocaten (paragraaf 4.2), vestiging van Britse advocaten in de EU (paragraaf 4.3) en erkenning van de beroepskwalificaties van Britse advocaten in EU-lidstaten (paragraaf 4.4). Tot slot zal ik nog ingaan op het recht van Britse advocaten om op te treden voor de instellingen van de EU (paragraaf 4.5).

Veel Britse advocaten hebben zich in reactie op de Brexit laten inschrijven aan de Ierse balie, in een poging om de gevolgen van de Brexit en het wegvallen van het vrij verkeer te vermijden

Opmerking verdient voorts nog dat veel Britse advocaten zich in reactie op de Brexit hebben laten inschrijven aan de Ierse balie, in een poging om de gevolgen van de Brexit en het wegvallen van het vrij verkeer te vermijden.⁷⁷ Tussen juli 2016 en maart 2019 hebben meer dan 2000 Britse advocaten zich in Ierland – dat qua rechtssysteem veel op het Verenigd Koninkrijk lijkt⁷⁸ – laten inschrijven, circa 13% van het totaal aantal advocaten in Ierland.⁷⁹ Ik zal in elke situatie daarom ook aandacht besteden aan de mate waarin deze zogeheten 'Ierlandroute' effectief kan zijn.

4.2 Dienstverlening door advocaten

Zoals reeds opgemerkt⁸⁰ vereist Richtlijn 77/249/EEG in de letterlijke bewoordingen weliswaar niet dat een advocaat Unieburger is om gebruik te kunnen maken van het vrij verkeer,⁸¹ maar kan dat wel worden afgeleid uit de context van het vrij verkeer van diensten.⁸² Dit brengt met zich mee dat personen die niet de nationaliteit van een lidstaat hebben geen beroep kunnen doen op hun recht op vrije dienstverlening; bovendien is er geen Europese regelgeving ten aanzien van dienstverleners uit derde landen.⁸³ Voorts bevat het terugtrekkingsakkoord geen bepalingen over dienstverlening in het algemeen of over Richtlijn 77/249/EEG in het bijzonder.

Gedurende de overgangperiode – die afloopt op 31 december 2020 – blijft Richtlijn 77/249/EEG van toepassing⁸⁴ en kunnen Britse advocaten dus gebruikmaken van hun vrijverkeersrechten. Na afloop ervan zullen Britse advocaten echter geen gebruik meer kunnen maken van de richtlijn, omdat ze geen Europees advocaat meer zijn⁸⁵ en bovendien ook geen Unieburger.⁸⁶

Zelfs indien Britse advocaten zich inschrijven bij de Ierse balie en via de ‘Ierlandroute’ hun status van Europese advocaat behouden, kunnen ze waarschijnlijk geen gebruik maken van Richtlijn 77/249/EEG: men zou naast een advocatentitel ook de nationaliteit van een EU-lidstaat moeten verkrijgen – een cynische commentator zou allicht opmerken dat dat niet al te moeilijk schijnt te zijn in Malta, mits men voldoende geld heeft.⁸⁷

De meeste Britse advocaten hebben niet langer de nationaliteit van een lidstaat en kunnen zich na afloop van de overgangperiode niet alsnog in de EU vestigen

4.3 Vestiging van advocaten in de Europese Unie

Enkele bepalingen in het terugtrekkingsakkoord zijn gewijd aan het recht op vrije vestiging: zelfstandigen – dat wil zeggen, personen die anders dan in loondienst werkzaam zijn,⁸⁸ waaronder doorgaans dus ook advocaten – uit het Verenigd Koninkrijk die vóór het einde van de

overgangperiode in de EU zijn gevestigd, kunnen die vestiging voortzetten.⁸⁹ Over de mogelijkheid zich na afloop van de overgangperiode in de EU te vestigen zwijgt het akkoord verder.

Omdat Richtlijn 98/5/EG expliciet vereist dat een ‘advocaat’ de nationaliteit van een lidstaat heeft⁹⁰ hebben de meeste Britse advocaten, nu het Verenigd Koninkrijk uit de EU is, niet langer de nationaliteit van een lidstaat en kunnen ze zich na afloop van de overgangperiode niet alsnog in de EU vestigen.⁹¹ Om diezelfde reden heeft het ook voor de vrijheid van vestiging weinig zin voor Britse advocaten om gebruik te maken van de Ierlandroute: men heeft immers nog steeds de nationaliteit van een andere lidstaat nodig.

Evenals bij dienstverlening kent de EU geen geharmoniseerd beleid ten aanzien van derde landen waar het vestiging betreft; het is aan de afzonderlijke lidstaten om de voorwaarden te stellen daarvoor, en die voorwaarden zijn doorgaans aanzienlijk restrictiever dan de mogelijkheden die het vrij verkeer van diensten binnen de EU biedt.⁹² Waar een handelsverdrag al liberalisering bevat van de relevante regelgeving, zoals bijvoorbeeld het geval is bij CETA, gaat het om zeer beperkte mogelijkheden vergeleken bij hetgeen advocaten kunnen onder Europees recht: zo mogen Canadese advocaten onder CETA alleen advies geven over internationaal recht en het recht van hun eigen staat,⁹³ en iets soortgelijks lijkt ook de Britse ambitie te zijn voor de toekomstige relatie.⁹⁴

4.4 Erkenning van beroepskwalificaties

Het terugtrekkingsakkoord bevat enkele bepalingen omtrent de erkenning van beroepskwalificaties. De erkenning van een beroepskwalificatie verkregen onder Richtlijn 2005/36/EG of Richtlijn 98/5/EG – dus een erkenning waarbij een advocaat volledig wordt geïntegreerd in de advocatuur van een andere lidstaat – blijft ook na het einde van de overgangperiode behouden.⁹⁵ Aanvragen die voor het einde van de overgangperiode zijn ingediend, moeten daarbij ook worden beoordeeld volgens de regels van de relevante richtlijnen.⁹⁶

Hieruit volgt dat Britse advocaten die vóór het einde van de overgangperiode hun Britse kwalificatie hebben laten erkennen in een andere lidstaat, die

78 Vgl. Claessens 2008, p. 85.

79 Segal 2019, p. B1.

80 Zie par. 2.2 hierboven.

81 Art. 1(2) Richtlijn 77/249/EEG.

82 Claessens 2008, p. 74.

83 F. Baetens, ‘No deal is better than a bad deal? The fallacy of the WTO fall-back option as a post-Brexit safety net’, *CML Rev.* (55) 2018, afl. 2/3, p. 133-174, hier p. 158-160; G. Barrett, ‘Brexit and the Free Movement of Services: Challenges and Regulatory Solutions’, in: Kainer & Repasi 2019, p. 213-245, hier p. 226.

84 Art. 127(1) TA.

85 Vgl. art. 3 Richtlijn 77/249/EEG, dat spreekt van een ‘lidstaat van herkomst’ – iets wat het Verenigd Koninkrijk na Brexit niet meer is.

86 Vgl. Frau 2020, p. 88 en hof Amsterdam 19 juni 2018, ECLI:NL:GHAMS:2018:2009, *NJ* 2018/460; *SEW* 2018, p. 373.

87 H. Cooper, ‘Malta slammed for cash-for-passport program’, *POLITICO Europe* 17 augustus 2016, <http://politico.eu/article/malta-cash-for-passports-program-individual-investor-programme>.

88 Vgl. verder ook G. G. Lodder, ‘Loon naar werken voor de EU arbeidsmigrant?’, *NJB* 2016/1883, afl. 37, p. 2744-2752.

89 Art. 10(1)(b) jo. 25(1) TA. Zie verder ook Frau 2020, p.

90 Art. 1(2)(a) Richtlijn 98/5/EG.

91 Aldus ook Hellwig 2017, p. 252.

92 Barrett 2019, p. 230.

93 Bijlage 10-E, punt 9(a) en 10(a) CETA.

94 J. Brunsden, ‘Britain seeks to preserve UK lawyers’ access to EU market’, *Financial Times* 13 juli 2020.

95 Art. 27(1)(a) en (b) TA.

96 Art. 28 TA.

97 Art. 27(1)(a) TA jo. art. 14(1) Richtlijn 2005/36/EG.

98 Art. 27(1)(b) TA jo. art. 10(1) en (3) Richtlijn 98/5/EG.

- 99 Claessens 2008, p. 72-73.
- 100 J. Croft, 'Brexit fears push lawyers to register in Ireland', *Financial Times* 10 augustus 2018, p. 3.
- 101 Art. 19, 4e al. Statuut HvJ EU, Protocol (nr. 3) bij het VEU (*PbEU* 2016, C 202/210).
- 102 Zie over de mogelijkheden daartoe overigens wel C.A.P. Hillion, 'Brexit means Br(EEA)xit: The UK withdrawal from the EU and its implications for the EEA', *CML Rev.* (55) 2018, afl. 1, p. 135-156.
- 103 Hellwig 2017, p. 262; A. Drozd, 'Brexit: the end of cross-border practice?', *J. L. Soc. Scot.* (62) 2017, afl. 1, p. 22.
- 104 Aldus ook Law Society of Scotland, *Frequently asked questions on UK lawyers' practice rights in the EU after the withdrawal date* (juni 2018), beschikbaar op www.lawscot.org.uk/media/360757/faq-practice-rights-uk-lawyers-in-the-eu.pdf, p. 4 (geraadpleegd 2 maart 2020).
- 105 Art. en 43(2)(a) jo. 44(1)(b) Reglement voor de procesvoering HvJ (*PbEU* 2012, L 265/1); art. 52(2) (a) jo. 53(1)(b) Reglement voor de procesvoering Gerecht (*PbEU* 2015, L 105/1).
- 106 Art. 43(1) jo. 44(1)(b) Reglement voor de procesvoering HvJ; art. 52(1) jo. 53(1)(b) Reglement voor de procesvoering Gerecht.
- 107 Art. 120(1)(a) Verordening (EU) 2017/1001 van het Europees Parlement en de Raad van 14 juni 2017 inzake het Uniemerk (*PbEU* 2017, L 154/1).
- 108 R. Whish & D. Bailey, *Competition Law*, Oxford: Oxford University Press 2015, p. 285-286.
- 109 J. Fingleton e.a., 'The Implications of Brexit for UK Competition Law and Policy', *J. Comp. L. Econ.* (13) 2017, afl. 3, p. 389-422, hier p. 408.
- 110 HvJ EG 18 mei 1982, 155/79, ECLI:EU:C:1982:157, *Jur.* 1982, p. 1575 (*AM&S Europe/Commissie*), § 25; vgl. concl. A-G J. Kokott 29 april 2010, ECLI:EU:C:2010:229, § 190, bij HvJ EU (GK) 14 september 2010, C-550/07 P, ECLI:EU:C:2010:512, *Jur.* 2010, p. I-8301; *CML Rev.* 2011, p. 581, m.nt. G. di Federico (*Akzo Nobel/Commissie*).
- 111 Vgl. A. Jones, B. Sufrin & N. Dunne, *Jones and Sufrin's EU Competition Law. Text, Cases and Materials*, Oxford: Oxford University Press 2019, p. 917: 'an independent lawyer entitled to practise in one of the Member States'.
- 112 HvJ EG 18 mei 1982, 155/79, *Jur.* 1982, p. 1575 (*AM&S Europe/Commissie*), § 24.
- 113 Vgl. W.P.J. Wils, 'Legal Professional Privilege in EU Antitrust Enforcement: Law, Policy & Procedure', *World Competition* (42) 2019, afl. 1, p. 21-41, hier p. 31-32; vgl. ook R.C.A. Swaak & M. van der Woude, 'Competition Law and Policy', in: Kuijper e.a. 2018, p. 715-778, hier p. 766: 'outside counsel that is registered at the Bar of an EU Member State'.

erkenning behouden en daarmee *de facto* hun 'Europese' advocatentitel ook na afloop van de overgangperiode kunnen gebruiken. Het maakt daarbij niet uit of gebruik is gemaakt van de gebruikelijke route van Richtlijn 2005/36/EG⁹⁷ of de versnelde procedure van Richtlijn 98/5/EG.⁹⁸ Na afloop van de overgangperiode kunnen Britse advocaten echter geen gebruik meer maken van de richtlijnen om hun beroepskwalificatie te laten erkennen in een lidstaat; daarvoor moeten ze ofwel gebruikmaken van de mogelijkheden die sommige lidstaten bieden om diploma's uit derde landen te laten erkennen,⁹⁹ ofwel in een lidstaat de aldaar gebruikelijke opleiding tot advocaat volgen.

Na afloop van de overgangperiode moeten Britse advocaten ofwel gebruikmaken van de mogelijkheden die sommige lidstaten bieden om diploma's uit derde landen te laten erkennen, ofwel in een lidstaat de aldaar gebruikelijke opleiding tot advocaat volgen

4.5 Optreden voor instellingen van de EU

Het recht van advocaten om op te treden voor de instellingen van de EU is strikt genomen geen vrijverkeersrecht zoals vrije dienstverlening of vestiging, maar hangt als recht dat Europese advocaten genieten nauw samen met het vrij verkeer en wordt hier daarom ook besproken. Veel Britse advocaten die in de EU werkzaam zijn, zijn dat vooral op terreinen als het mededingingsrecht,¹⁰⁰ dat bij uitstek een 'geëuropeaniseerd' rechtsgebied is.

Het statuut van het Hof van Justitie van de EU bepaalt dat het recht om voor het Hof en het Gerecht op te treden is voorbehouden aan 'een advocaat die bevoegd is om op te treden voor een rechterlijke instantie van een lidstaat of van een [EER-staat]'.¹⁰¹ Aangezien het Verenigd Koninkrijk niet van plan is toe te treden tot de EER,¹⁰² lijkt dit Britse advocaten uit te sluiten van de mogelijkheid op te treden voor het Hof en het Gerecht. Dat zou betekenen dat Britse advocaten hun

cliënten weliswaar 'van achter de schermen' zouden kunnen adviseren, maar dat zij geen proceshandelingen meer kunnen verrichten en niet meer kunnen pleiten voor het Hof.¹⁰³

De bewoordingen van het Statuut van het Hof van Justitie lijken er echter op te wijzen dat enkel de bevoegdheid *op te treden* voor gerechten in een EU- of EER-lidstaat bepalend is, en dus niet, zoals bij de vrijverkeersrechten, ook of men Unieburger is. Britse advocaten die zich hebben laten inschrijven in Ierland en dus het recht hebben op te treden voor de Ierse rechter, vallen daarom ook onder deze bepaling en behouden daarom de bevoegdheid op te treden voor het Hof en het Gerecht.¹⁰⁴ Hieruit volgt ook dat in Ierland gekwalificeerde Britse advocaten aanspraak kunnen maken op de voorrechten en immuniteiten die voor advocaten bij het Hof van Justitie gelden, zoals de onschendbaarheid van hun papieren¹⁰⁵ en immuniteit van rechtsvervolging voor wat zij in het kader van de zaak zeggen en schrijven.¹⁰⁶

Voor advocaten die partijen vertegenwoordigen voor het EU-bureau voor Intellectuele Eigendom (EUIPO) geldt iets soortgelijks: mits men bevoegd is op te treden in een EER-staat en bevoegd is aldaar op te treden in merkenrechtzaken en bovendien kantoor houdt in een EER-staat, kan men ook optreden als vertegenwoordiger voor het EUIPO.¹⁰⁷

De bevoegdheid cliënten te vertegenwoordigen in mededingingsprocedures voor de Europese Commissie is niet expliciet voorbehouden aan advocaten uit EER-staten. Het verschoningsrecht van advocaten geldt echter alleen voor advocaten uit EU- of EER-lidstaten,¹⁰⁸ wat betekent dat Britse advocaten na de Brexit in beginsel geen beroep kunnen doen op het verschoningsrecht en dat de Commissie dus beslag kan leggen op stukken die anders vertrouwelijk waren gebleven.¹⁰⁹ Of het gebruik van de Ierlandroute daar iets aan verandert is niet geheel duidelijk: het Hof van Justitie heeft het verschoningsrecht in de context van de het vrij verkeer en de wederzijdse erkenning ontwikkeld,¹¹⁰ hetgeen erop lijkt te wijzen dat het recht is voorbehouden aan advocaten die tevens Unieburger zijn,¹¹¹ anderzijds verwees het Hof daarbij ook naar zijn Statuut,¹¹² waarin die beperking zoals gezegd niet is opgenomen.¹¹³

5 Conclusie: het einde van ‘Law’s Empire’?

In dit artikel is onderzocht wat de gevolgen van de Brexit zijn voor het vrij verkeer van Britse advocaten. Daarbij is gekeken naar de verschillende wijzen waarop advocaten onder Europees recht ‘de grens over’ kunnen gaan en naar de verschillende wijzen waarop de Brexit kan aflopen. Daaruit is vervolgens voor elke modaliteit van vrij verkeer van advocaten afgeleid wat de verschillende varianten van de Brexit met zich meebrengen.

Is er bij afloop van de overgangperiode op 31 december 2020 geen nieuw vrijhandelsakkoord, dan worden de rechten van Britse advocaten deels ‘opgevangen’ door het terugtrekkingsakkoord. Dienstverlening over de grens door in het Verenigd Koninkrijk gevestigde advocaten is in dat geval niet meer mogelijk; Britse advocaten kunnen zich niet meer in de EU vestigen, maar advocaten die zich reeds voor afloop van de overgangperiode hebben gevestigd mogen in die positie blijven. Britse advocaten die hun titels hebben laten erkennen in een andere EU-lidstaat, bijvoorbeeld Ierland, behouden die erkenning, maar kunnen deze niet gebruiken om alsnog een recht op vrije vestiging of dienstverlening in de rest van de EU te genieten. Wel kunnen Britse advocaten die zich hebben laten herkwalficeren in een andere lidstaat optreden voor het Hof van Justitie en het EUIPO en genieten zij mogelijk een verschoningsrecht in mededingingszaken.

Indien het terugtrekkingsakkoord wordt opgevolgd door een nieuw vrijhandelsakkoord valt aan te nemen dat daarin in ieder geval bestaande rechten van Britse advocaten worden gewaarborgd. De ervaringen met CETA doen echter vermoeden dat vestiging van en dienstverlening door advocaten aanzienlijk minder gemakkelijk zullen zijn dan onder de huidige Europese regels – en het lijkt er vooralsnog niet op dat het Verenigd Koninkrijk, enigszins dronken van de ‘herwonnen’ soevereiniteit, de behoefte voelt zich al te zeer met de EU te associëren.¹¹⁴

Tot slot wijs ik op een aantal aspecten dat in dit artikel niet is onderzocht. Zo is bijvoorbeeld geen rekening gehouden met het wegvallen van de verschillende Europese verordeningen op het gebied van het internationaal privaatrecht die het mogelijk maken Britse vonnissen in de gehele EU te laten uitvoeren;¹¹⁵ verschillende auteurs hebben opgemerkt dat dit de concurrentiepositie van Britse kantoren kan verzwakken, nu het minder aantrekkelijk wordt een geschil in het Verenigd Koninkrijk te laten beslechten.¹¹⁶ De verschuivingen op het gebied van het internationaal privaatrecht houden weliswaar geen verband met de vrijverkeersrechten van Britse advocaten, maar zullen hebben minstens zulke grote economische gevolgen hebben.¹¹⁷

De Brexit vormt niet het ‘lawyer’s paradise’ dat sommigen schetsen, maar betekent evenmin het einde van het ‘Law’s Empire’ dat de Londense City is

De exacte gevolgen van de Brexit voor de Britse advocatuur verschillen al naar gelang men andere mogelijke uitkomsten van de Brexit of andere aspecten van het vrij verkeer van advocaten bekijkt. Het feit dat er nog steeds geen duidelijkheid is over de toekomst van een eventueel vrijhandelsakkoord tussen het Verenigd Koninkrijk en de EU maakt het onmogelijk om precies te voorspellen wat er uiteindelijk gaat gebeuren. Gelet op hetgeen hierboven is besproken, lijkt het erop dat de gevolgen van de Brexit ergens tussen twee extremen in zullen liggen: Britse advocaten verliezen het merendeel van hun vrijverkeersrechten in de EU, maar als ze gebruik weten te maken van de Ierlandroute en zich herkwalficeren kunnen ze hun recht om op te treden voor de instellingen van de EU nog behouden. De Brexit vormt daarmee niet het ‘lawyer’s paradise’ dat sommigen schetsen,¹¹⁸ maar betekent evenmin het einde van het ‘Law’s Empire’ dat de Londense City is.

114 T. de Wit, ‘Johnson gaat er gelijk keihard in’, *Trouw* 28 februari 2020, p. 11.

115 Bijv. Verordening (EU) 1215/2012. Zie over het behoud daarvan (of niet) ook L. Deschuyteneer & J. Verhellen, ‘Brexit en de erkenning en tenuitvoerlegging van rechterlijke beslissingen in burgerlijke en handelszaken’, *SEW* 2020, afl. 11, p. 428-437 en L. Deschuyteneer & J. Verhellen, ‘Brexit en de erkenning en tenuitvoerlegging van rechterlijke beslissingen in burgerlijke en handelszaken – laatste ontwikkelingen’, *SEW* 2020, afl. 6, p. 388-391.

116 Zie bijv. J. Told, ‘(BR)EXIT from the EU. A Legal Perspective’, *ECFR* (14) 2017, afl. 3, p. 490-568, hier p. 553, en S. Wilske, ‘BREXIT und dessen Einfluss auf den Justizstandort London’, *Recht der internationalen Wirtschaft* 2016, afl. 12, p. i. Zie ook Van de Riet 2018, p. 53.

117 Zie voorts ook F. Wagner-von Papp, ‘Challenges and Regulatory Solutions in the field of Competition Policy and State Aid’, in: Kainer & Repasi 2019, p. 331-378, hier p. 363-364.

118 Zie bijv. Gibb 2017, p. 21.